

اخلاق حرفه‌ای مشاوران

ویژه‌ی روان‌شناسان و مشاوران مدارس و مراکز

مؤلف : اردشیر کیانی

ویرایشگاه

سرشناسه: کیانی، اردشیر، ۱۳۴۶

عنوان و نام پدیدآور: اخلاق حرفه‌ای مشاوران ویژه‌ی روان‌شناسان و مشاوران مدارس و مراکز / مولف اردشیر کیانی.

مشخصات نشر: تهران: وراي دانش، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهري: ۱۶۸ ص.؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک: ۰۰۴۴-۱۳۸-۶۰۰-۹۷۸-۵۵۰۰۰ ریا

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتاب‌نامه: ص. ۱۵۸ - ۱۶۵.

موضوع: روان‌شناسان - اخلاق حرفه‌ای / موضوع: مشاوران - اخلاق حرفه‌ای / موضوع: مشاوره / موضوع: مشاوره - جنبه‌های اخلاقی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱۳ ک/۷۶/۲۳۴

رده بندی دیویی: ۱۷۴/۹۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۵۴۳۹۷

آدرس: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه‌ی نوروز، پلاک ۲۸

تلفن: (ده خط) ۶۶۴۷۵۷۵۰ / فکس: ۶۶۴۷۵۸۰۸

هواپست: ۰۹۱۲-۲۰۷۳۹۰۱ / ۰۹۳۹-۲۰۷۳۹۰۱

E-mail: info@varayedanesh.com

www.varayedanesh.com

عنوان: اخلاق حرفه‌ای مشاوران

مؤلف: اردشیر کیانی

ویراستار ادبی: عنایت هاشمی / لیلا نوروزی

ناشر: انتشارات وراي دانش

امور هنری: طراحان شورا (فرناز فروغی - آرش صادقانی)

طراح جلد: عباس خدایی

نوبت چاپ: اول، بهار ۹۱

ناظر فنی چاپ: بهزاد طالب

لیتوگرافی / چاپ / صحافی: طرح / میران

شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

بها: ۵۵۰۰ تومان

ISBN: 978-600-138-044-3

شابک: ۰۰۴۴-۱۳۸-۶۰۰-۹۷۸

«حق چاپ محفوظ و ناشر است»

قال رسول الله... (ص)
انی بعثت لأتمم مكارم الاخلاق
همانا من برای تکمیل فضایل اخلاقی
مبعوث شده‌ام.

این اثر را تقدیم می‌کنم به :
پیشگاه مقدس اسوه و نمونه کامل اخلاق
حضرت محمد (ص)

و

تمامی معلمان و مشاوران و روان‌شناسان اخلاق مدار

فهرست مطالب

عنوان صفحه

مقدمه ۹

فصل اول: راهنمایی و مشاوره

۱-۱- تعریف راهنمایی	۱۶
۱-۲- تعریف مشاوره	۱۶
۱-۳- تفاوت مشاوره و راهنمایی و روان درمانی	۱۷
۱-۴- خدمات راهنمایی	۱۸
۱-۵- فنون راهنمایی	۱۹
۱-۶- نقش کارکنان مدرسه در راهنمایی و مشاوره	۲۰
۱-۷- اصول اساسی راهنمایی و مشاوره	۲۳
۱-۸- انواع راهنمایی و مشاوره	۲۳
۱-۹- فنون مشاوره	۲۵
۱-۹-۱- فنون آغاز جلسه مشاوره	۲۵
۱-۹-۲- فنون ادامه‌ی جلسه مشاوره	۲۶
۱-۹-۳- فنون پایان دادن به جلسه مشاوره	۲۹
۱-۱۰- فنون و روش‌های مشاوره از دیدگاه‌های مختلف	۲۹
۱-۱۱- نقش مشاوره در استحکام نظام خانواده	۳۴
۱-۱۲- نقش مشاوره در ارتقای بهداشت روان افراد	۳۵
۱-۱۳- ویژگی‌های یک مشاور حرفه‌ای و با صلاحیت	۳۶

فصل دوم: اخلاق

۲-۱- تعریف اخلاق	۴۲
۲-۲- موضوع علم در اخلاق	۴۳

۴۴	۲-۳- فواید علم اخلاق
۴۵	۲-۴- برتری علم اخلاق بر سایر علوم
۴۶	۲-۵- اخلاق و طب
۴۶	۲-۶- اخلاق و فلسفه
۴۷	۲-۷- اخلاق و قانون
۴۸	۲-۸- اهمیت اخلاق در اسلام
۴۹	۲-۹- ارزش اخلاق از نظر اسلام
۵۰	۲-۱۰- اخلاق و فطرت
۵۱	۲-۱۱- اصول اخلاقی در اسلام
۵۲	۲-۱۲- اخلاق نظری و عملی

فصل سوم: اخلاق حرفه‌ای

۵۶	۳-۱- تعریف اخلاق حرفه‌ای
۵۷	۳-۲- تاریخچه‌ی اخلاق حرفه‌ای
۵۸	۳-۳- ضرورت اخلاق حرفه‌ای
۵۹	۳-۴- اهداف و فواید رعایت اصول و ملاک‌های اخلاقی
۶۰	۳-۵- رفتار اخلاقی و اجزای آن
۶۱	۳-۶- نظام‌نامه‌ی اخلاقی
۶۳	۳-۷- ملاحظات اخلاقی در مشاوره
۶۳	۳-۸- تصمیم‌گیری اخلاقی
۶۶	۳-۹- احترام به حقوق مراجعان
۶۸	۳-۱۰- تأثیر ارزش‌ها بر فرآیند مشاوره و روان‌درمانی
۷۱	۳-۱۱- نقش راهبردی اخلاق حرفه‌ای در سازمان‌ها
۷۳	۳-۱۲- اصول اخلاقی در مشاوره و روان‌درمانی
۷۵	۳-۱۳- اخلاق حرفه‌ای در آینده‌ی پژوهش
۷۶	۳-۱۴- معرفی پرسش‌نامه‌ی اخلاق حرفه‌ای

فصل چهارم: پیشینه

- ۴-۱- اخلاق حرفه‌ای در ایران و جهان ۸۰
- ۴-۲- اخلاق پزشکی در ایران باستان ۸۲
- ۴-۳- اخلاق پزشکی پس از اسلام ۸۳

فصل پنجم: مؤلفه‌های مرتبط با اخلاق حرفه‌ای

- ۵-۱- اصل سودمندی ۸۶
- ۵-۱-۱- پرونده‌ی مراجعان ۸۷
- ۵-۱-۲- آموزش و تجربه ۸۸
- ۵-۱-۳- آشنایی با فنون و روش‌ها ۸۹
- ۵-۱-۴- آگاهی و رعایت روابط حرفه‌ای ۸۹
- ۵-۱-۵- لزوم داشتن سوپروایزر ۹۰
- ۵-۱-۶- ارجاع ۹۰
- ۵-۱-۷- دلایل ارجاع ۹۱
- ۵-۱-۸- رضایت آگاهانه ۹۳
- ۵-۲- اصل عدم آسیب‌رسانی ۹۴
- ۵-۲-۱- اصل رازداری ۹۵
- ۵-۲-۲- رابطه‌ی دوگانه ۹۸
- ۵-۲-۳- به‌کارگیری فنون و روش‌های تأیید نشده ۱۰۵
- ۵-۲-۴- تجویز دارو ۱۰۵
- ۵-۳- اصل خودمختاری ۱۰۵
- ۵-۳-۱- استقلال مراجع ۱۰۷
- ۵-۳-۲- آزادی مراجع ۱۰۷
- ۵-۳-۳- حق تصمیم‌گیری مراجع ۱۰۸
- ۵-۳-۴- حق انتخاب ۱۰۸
- ۵-۳-۵- حق مسئولیت مراجع ۱۰۹
- ۵-۳-۶- حق مراجعان کودک و نوجوان ۱۱۰

۱۱۱	۴-۵- اصل عدالت
۱۱۳	۱-۴-۵- مسایل بین فرهنگی
۱۱۳	۲-۴-۵- حق الزحمه
۱۱۳	۳-۴-۵- عدم تبعیض
۱۱۴	۴-۴-۵- مسئولیت اجتماعی
۱۱۵	۵-۵- اصل صداقت و وفاداری
۱۱۶	۱-۵-۵- صداقت و درستی
۱۱۸	۲-۵-۵- معرفی خود و تبلیغات
۱۱۸	۳-۵-۵- کمک به دانشجویان و همکاران

فصل ششم: جایگاه شخصیت در فرآیند مشاوره

۱۲۰	۱-۶- اهمیت بحث درباره‌ی شخصیت
۱۲۲	۲-۶- تعریف شخصیت
۱۲۴	۳-۶- عوامل مؤثر در شکل‌گیری شخصیت
۱۲۵	۴-۶- ویژگی‌های شخصیتی
۱۲۶	۵-۶- عناصر تشکیل‌دهنده‌ی شخصیت در اسلام
۱۲۷	۶-۶- نقش شخصیت در عملکرد اخلاق حرفه‌ای
۱۳۴	۷-۶- رابطه‌ی اخلاق حرفه‌ای و شخصیت مشاوران در آینده‌ی پژوهش

پیوست‌ها

۱۳۹	۱- پیوست منشور اخلاقی مشاوران و روان‌شناسان
۱۴۰	۲- پیوست نظام‌نامه‌ی اخلاقی سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره
۱۵۳	۳- پیوست قسم‌نامه‌ی بقراط
۱۵۴	۴- پیوست پرسش‌نامه‌ی اخلاق حرفه‌ای
۱۵۸	منابع

■ مقدمه:

نظام اجتماعی مبتنی بر سلسله اصول، هنجارها، ارزش‌ها و الگوهای است که معمولاً اخلاق نامیده می‌شود.

جامعه‌شناسان اخلاق را به منزله‌ی خونی تلقی کرده‌اند که پیوسته و به صورت پنهان در پیکر جامعه و نهادهای اجتماعی در جریان است. از این دیدگاه، هیچ نهاد یا حرفه‌ای نیست که قادر باشد فارغ از اخلاق، که مرزهای سلوک و رفتار بهنجار را معین می‌کند، به حیات مشروع خود ادامه دهد.

اخلاق هر جامعه معیار بایدها و نبایدهای آن را تعیین می‌کند و انسان اجتماعی را در مسیر زندگی تابانمند خود به سمت کمال، فضیلت و سعادت هدایت می‌کند. اخلاق هم خاستگاه دینی دارد و هم متأثر از عرف، فرهنگ، تاریخ و سایر پدیده‌های اجتماعی است. در واقع بین این مفاهیم و پدیده‌های اجتماعی و اخلاق، تعامل دایمی وجود دارد که باعث می‌شود در طول زمان، اصول، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه سیقل بخورد و الگوهای موجه و مقبول، رفتار فردی و جمعی را تشکیل بدهد.

در اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰، اصول اخلاقی را بایستی حیاتی تمام اعمال یک مشاور و روان‌شناس می‌دانستند. اکنون پس از گذشت چند دهه، اصول اخلاقی کماکان از دغدغه‌های بسیار مهم مشاوره و روان‌درمانی است. بسیاری از محققان بیان کرده‌اند که در علم مشاوره، مشاوران و روان‌درمانگران روزانه و گاهی چندین بار در روز با مسایلی مواجه می‌شوند که مرتبط با این اصول اخلاقی و حرفه‌ای است. (احمدی و همکاران، ۲۰۰۸)

هنگامی که مشاوران مشغول مشاوره می‌شوند، متوجه خواهند شد که تعبیر کردن رهنمودهای اخلاقی سازمان حرفه‌ای شان و به کار بردن آن‌ها در موقعیت‌های خاص، به حساسیت اخلاقی خیلی زیاد نیاز دارد. حتی مشاوران مسئول از نظر نحوه‌ای که اصول اخلاقی را در موقعیت‌های خاص به کار برند تفاوت دارند. بدیهی است که مشاوران به حل کردن مسایلی دعوت می‌شوند که همیشه جواب‌های صریحی ندارند. آنان برای این که تصمیم بگیرند که چگونه عمل کنند تا به نفع درمان‌جو باشد، مجبورند با خود کشمکش کنند.

لذا برای تصمیم‌گیری‌های بهتر باید با همکاران مشورت کنند، از قوانینی که بر کارشان تأثیر می‌گذارند همواره آگاه بوده و در رشته‌ی تخصصی خود به روز باشند. در جریان تحولات کاربست اخلاقی باشند، درباره‌ی تأثیر ارزش‌های خود بر کاربست خودشان فکر کنند و از پرداختن به خودکاوی استقبال کنند (کوری و کوری، ترجمه‌ی سید محمدی، ۱۳۸۶).

براساس تعریف رملی و هرلیهی (۲۰۰۵) لغت اخلاق، بیان‌کننده‌ی باورهای یک گروه حرفه‌ای در مورد این است که چه چیزی درست و مرتبط با استانداردهای همان حرفه است. هر یک از حرفه‌های مرتبط با انسان حوزه‌ها و ابعاد مختلفی دارند که برخی مشترک و برخی دیگر اختصاصی آن حرفه می‌باشد. علی‌رغم این تفاوت به‌نظر می‌رسد اصول اساسی در تمامی حرفه‌های یاورانه از قبیل روان‌درمانی، مشاوره، روان‌پزشکی، مددکاری و مشاوره روحانی یکسان است.

در مشاوره و روان‌درمانی ضوابط اخلاقی دامنه‌ی وسیعی دارد. معمولاً این ضوابط حداقل استانداردهای رفتار مشاور را مشخص می‌کند و از رفتارهای ممنوع جلوگیری می‌کند بین پیروی صرف از ضوابط اخلاقی و داشتن تعهد عملی نسبت به ضوابط اخلاقی سطح بالا نیز تفاوت زیادی وجود دارد. تعهدات اخلاقی مستلزم عملکرد اخلاقی است. و ارتقای معیارهای اخلاقی مستلزم دستیابی به استانداردهای مطلوب رفتاری است. مشاورانی که به ضوابط اخلاقی سطح بالا متعهد هستند در صدد انجام هر نوع خدمت حرفه‌ای به مراجعان‌شان هستند که برای آن‌ها مفید است (هرلیهی و کوری ۱۹۹۴).

مهم‌ترین وظیفه‌ی متخصصان بهداشت روانی بالا بردن سطح سلامت مراجعان است. نظام‌نامه‌های اخلاقی جهت انسجام این روند و حمایت از متخصصان به‌وجود آمده‌اند. این قوانین به‌عنوان راهنما و راهگشای چالش‌های اخلاقی و حرفه‌ای هستند که ممکن است مشاوران و درمانگران در صورت برخورد با دوراهی‌های اخلاقی، برای دریافت راهنمایی به این نظام‌نامه‌ها مراجعه کنند (مالی و ریلی، ۱۹۹۹).

اگر نظام‌نامه‌ی اخلاقی برای حل مسأله‌ای به اندازه‌ی کافی جامع و یا مانع نباشد، باید برای حل آن به سراغ اصول اخلاقی رفت. این اصول برای تصمیم‌گیری درباره‌ی موضوعات اخلاقی که همراه با یک دوراهی اخلاقی خاص هستند، به کار می‌رود. دوراهی اخلاقی عبارت است از موقعیتی که در آن باید از بین احکام

اخلاقی متضاد و متناقض یکی را انتخاب کرد. نظام‌نامه‌های اخلاقی همیشه راه‌حل چنین دوراهی‌هایی را ارائه نمی‌دهند و یا نمی‌توانند ارائه دهند. درحالی که اصول اخلاقی چهارچوبی را برای حل دوراهی‌ها و جهت‌دهی به تفکر اخلاقی آینده ارائه می‌دهند. بنابراین مشاوران برای مواجهه با دوراهی‌های اخلاقی و اتخاذ تصمیمات سازنده باید اصول و استانداردهای اخلاقی را بدانند (کیچنر، ۱۹۸۴).

رعایت اصول و ملاک‌های اخلاقی به جامعه تضمین می‌دهد که خدمات مشاوره‌ای در چهارچوب ارزش‌های اجتماعی و انتظارات اخلاقی جامعه صورت می‌پذیرد، هم‌چنین مشاوران و روان‌شناسان را ملزم می‌کند تا به تمامیت شخصیت مراجعان احترام بگذارند. (نوی‌نژاد، ۱۳۸۱). هر چند معیارها و ضوابط اخلاقی در طول زمان تغییر می‌کنند، ولی اصول اخلاقی خاصی بر تمامی ضوابط اخلاق حرفه‌ای مشاوره و روان‌درمانی سایه افکنده است. بنابراین ضروری است به این اصول زیربنایی توجه خاص صورت پذیرد. (احمدی ۱۳۸۲).

اصول پنج‌گانه‌ی اخلاق حرفه‌ای در مشاوره و روان‌درمانی عبارت‌اند از :

- ۱- **اصل خودمختاری یا احترام به استقلال مراجع :** این اصل به معنای احترام به حق انتخاب مراجع است یعنی مراجعان حق دارند در مسیر زندگی خود آزادی تفکر و اندیشه و انتخاب داشته باشند. براین اساس مشاوران و روان‌درمان‌گران نباید از طریق تصمیم‌گیری برای مراجع وارد زندگی آنان شوند.
- ۲- **اصل عدم آسیب‌رسانی :** این اصل ریشه در اصول اخلاق پزشکی دارد و اغلب با سوگندنامه‌ی بقراط تداعی می‌شود. اصل عدم آسیب‌رسانی بنیادی‌ترین اصل اخلاقی برای متخصصان خدمات بشری و پزشکی نامیده می‌شود. هم‌چنین طبق این اصل انجام ندادن کار بر انجام کاری که منجر به آسیب می‌شود، ارجح است.
- ۳- **نیکوکاری یا سودمندی :** سودمندی یعنی قبول مسئولیت برای انجام کار خوب، و چون مشاوران خود را در قبال مراجعان، متخصص معرفی می‌کنند، وظیفه دارند به کسانی که در طلب خدمت آن‌ها می‌باشند کمک واقعی برسانند. هم‌چنین سودمندبودن به معنای به‌کارگیری فنون و تکنیک‌هایی است که خوب شدن مراجع را افزایش دهد.
- ۴- **اصل عدالت یا منصفانه عمل کردن :** این اصل در جمله‌ی ارسطو بهتر بیان شده است: «عدالت یعنی با برابری و مساوات رفتار کردن و با نابرابری به نسبت نابرابریش به مساوات رفتار کردن است».

۵- اصل صادقانه عمل کردن یا وفاداری : صادق بودن، راستی و درستی رابطه‌ی مشاوره‌ای و تمایلات مشاور در ایجاد شرایط درمانی مربوط می‌شود. این که مشاوران باید علایق مراجع را بر علایق خود ارجح قرار دهند و نسبت به مراجع وظیفه‌شناس باشند، از مصادیق وفاداری است. اکنون پس از گذشت چند دهه، اصول اخلاقی کماکان از دغدغه‌های بسیار مهم مشاوره و روان‌درمانی است.

بنابراین مشاوران و روان‌شناسان باید علاوه بر کسب دانش حرفه‌ای، پای‌بند به اصول اخلاقی باشند تا بتوانند با اتخاذ تصمیمات اخلاقی، برای دانش‌آموزان و مراجعان‌شان سودمند باشند.

آن چه در این کتاب آمده مجموعه‌ای از مباحث اخلاقی و حرفه‌ای است که برای همکاران مشاور در مدارس و مراکز مشاوره ضروری و راهگشاست.

فصل اول این کتاب به بیان تعریف مشاوره و راهنمایی پرداخته و با اشاره به خدمات و اصول اساسی راهنمایی و مشاوره نگاهی نیز به فنون و نظریه‌های مشاوره دارد.

در فصل دوم کتاب به بررسی اخلاق و رابطه‌ی آن با طب و فلسفه و قانون پرداخته و اهمیت علم اخلاق را از دیدگاه اسلام مورد بررسی قرار داده است.

اخلاق حرفه‌ای عنوان فصل سوم کتاب است. در این فصل تعریف و تاریخچه‌ی اخلاق حرفه‌ای بیان شده و اخلاق حرفه‌ای را از زوایای مختلف مورد بررسی قرار

داده است. اصول اساسی اخلاق حرفه‌ای و پرسشنامه‌ی ارزیابی اخلاق حرفه‌ای نیز از مطالب مهم این فصل به‌شمار می‌روند.

فصل چهارم پیشینه‌ای کوتاه از اخلاق حرفه‌ای ارائه نموده و مباحث اخلاقی را در ایران و جهان بررسی نموده است.

در فصل پنجم مؤلفه‌های مرتبط با موضوع اخلاق حرفه‌ای به‌صورت کاملاً کاربردی بررسی شده و در این فصل مباحث اخلاقی و حرفه‌ای به‌صورت مصداقی

بیان شده و مهم‌ترین فصل کتاب با توجه به عنوان کتاب می‌باشد.

در فصل ششم جایگاه شخصیت در فرآیند مشاوره مورد بحث قرار گرفته و نقش ویژگی‌های شخصیتی در عملکرد اخلاق حرفه‌ای مشاوران با تأکید بر پژوهش انجام شده بررسی شده است.

هم‌چنین نظام‌نامه‌ی اخلاقی مشاوران و روان‌شناسان جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک منبع مفید به پیوست کتاب اضافه شده است که امید است مورد استفاده‌ی همکاران و مشاوران گرانقدر قرار گیرد.

در پایان به رسم وظیفه از سرکار خانم دکتر شکوه نوابی‌نژاد و جناب دکتر خدابخش احمدی و سرکار خانم سیمین حسینیان که برای رشد و توسعه‌ی مباحث اخلاقی در حوزه‌ی مشاوره و روان‌شناسی تلاش برجسته داشتند و این جانب را از راهنمایی‌های ارزنده‌ی خویش بهره‌مند نموده‌اند، سپاسگزارم و هم‌چنین تلاش اساتید و بزرگان اخلاق در حوزه‌ی روان‌شناسی و مشاوره را ارج نهاده و اجر معنوی این اثر را به آن عزیزان و تمامی مشاوران و روان‌شناسان نوع دوست و اخلاق مدار پیشکش می‌کنم.

هم‌چنین از مدیر محترم انتشارات و رای دانش جناب آقای سید جلال خدایی نیز که این اثر را به زیور طبع اراستند، تشکر می‌کنم.

و کلام آخر این که همسر و فرزندانم با صبوری و همراهی‌های خود نقش انکارناپذیری در تدوین این اثر داشتند که از خداوند سبحان برایشان بهترین‌ها را آرزو می‌کنم.

اردشیر کیانی

a_kiany_M@yahoo.com